

วารสารพุทธศิลปกรรม JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

5

ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 | กรกฎาคม - ธันวาคม 2561 | Vol.1 No. 2 | July - December 2018 |

ISSN : 1905-534x (Print)
ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

การศึกษากับการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
ตามหลักพระพุทธศาสนา
Education and Perfect Human Development according
to Buddhism

พระมหาภาณุวัฒน์ ปฏิภาณเมธี

Phramaha Phanuwat Patibhanamedhi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Lampang Monastic College

พระครูพิพิธสุตาทรร

Phrakhruphiphitsuatorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai

Email: phanuwat999@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาที่มุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ซึ่งนำมาใช้ในชีวิตจริงได้ เป็นการเพาะนิสัยคนให้มีสัมมาทิฐิเกิดขึ้นด้วยแนวความคิดพื้นฐานที่เชื่อกันว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ในการที่จะดำเนินชีวิตของมนุษย์จะเริ่มต้นด้วยการให้ผู้อื่น เลี้ยงดู คือเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาตนไปจนกระทั่งสามารถดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง และมนุษย์มีการเรียนรู้คือการศึกษจะทำให้สามารถสร้างการพัฒนาอย่างอื่นต่อไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการพัฒนาความเป็นมนุษย์นั้นศาสนา มีความสำคัญต่อการพัฒนา ก็เพื่อทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะทุกศาสนาล้วนมุ่งหวังให้ศาสนิกชนของตนเป็นคนดี และเมื่อศาสนิกชนเป็นคนดีแล้วสังคมก็ย่อมจะปราศจากความเดือดร้อน สร้างบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และหากบุคคลในสังคมประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศีลธรรมที่ศาสนานั้น ๆ วางไว้ ย่อมทำให้สังคมมีความสุข เมื่อการดำเนินชีวิต ตามหลักคำสอนทางศาสนาอันเป็นแหล่ง

รวมศิลปวิทยาการ และถ่ายทอดวิทยาการ เนื่องจากจะเป็นแหล่งความรู้ของศาสตร์แขนงต่าง ๆ และถ่ายทอดศาสตร์เหล่านั้นไปสู่มนุษย์ในสังคม รวมทั้งศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ และนำหลักธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ดังนั้นความพิเศษของมนุษย์จึงอยู่ที่การได้เรียนรู้คือการศึกษาศึกษาและการศึกษาเป็นของการฝึกฝนพัฒนาคนและองค์ธรรมสำคัญในการศึกษาก็คือปัญญาโดยปัญญาทำให้รู้ทำให้คิด พุท ทำได้ผลทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องแก้ปัญหา และทำการทั้งหลายได้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การศึกษาพระพุทธศาสนา, การพัฒนาความเป็นมนุษย์,พระพุทธศาสนา

Abstract

Education in Buddhism that aim to develop human being and apply to use in daily life is training man to get the right view according the basic thinking that shown the man can practice and develop. In human daily life start from feed by other and learn from other to become to adult. Human learning is continuous development that influence by Buddhism. All religion aim to practice human to become to perfect man that always push well social to growth to happy society. The religion is the mind protection and source of art and science that transfer to human by education. The human problems can solve by dhamma that teach them to become to the perfect man.

Keywords: Education in Buddhism, Human Being Development, Buddhism

บทนำ

การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาความจริงก็มีอยู่ตามธรรมดาตามทีพระพุทธเจ้าทรงค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยแสดง อันเป็นการศึกษาตรงตามความเป็นจริงของธรรมชาติกล่าวคือพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้

ทรงบัญญัติอะไรขึ้นเอง แต่พระองค์ทรงค้นพบความจริงของธรรมชาติแล้วนำมาสอนอธิบายไปตามธรรมชาติ เพื่อให้ชีวิตมนุษย์พัฒนาอยู่ได้ดีในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมต่างๆ เหล่านี้ควรจะดำเนินชีวิตอย่างไร ก็พิจารณาไปตามความเป็นจริง ทั้งของโลกและชีวิต แล้วจึงมาจัดระบบพัฒนาคนให้อยู่ได้อย่างดีท่ามกลางความเป็นจริงโดยถือเป็นเรื่องสำคัญเนื่องจากเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลหรือจากสื่อต่าง ๆ โดยกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่หลากหลายมากขึ้น มีการจัดทำและนำเครื่องมือต่าง ๆ ที่ทันสมัย สามารถถ่ายทอดให้ผู้เรียนรู้ได้เข้าใจและมีความรู้ได้ง่ายขึ้น เพื่อผลักดันให้เกิดความรู้ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งความรู้ต่าง ๆ จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ พัฒนาให้มนุษย์ได้เติบโตทั้งทางด้านสมอง สติปัญญา ควบคู่ไปกับคุณธรรมจริยธรรม และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข การศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน ประเทศไทยนั้นเห็นความสำคัญของการศึกษา จึงได้มีตรากฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ให้ผู้ได้รับความรู้ได้ศึกษาขั้นพื้นฐานโดยไม่มีค่าใช้จ่ายเป็นจำนวน 12 ปี ตั้งแต่ปฐมวัย จนถึงมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้เป็นคนสำหรับยุค 4.0 เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากเป็นอีกจุดหนึ่งที่หลายรัฐบาลพยายามที่จะผลักดันสร้างให้เกิดขึ้นอย่างมีคุณภาพ (ทิตนา แหมมณี, 2551: 56)

การยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สูงขึ้น ควรเป็นประเด็นแรกที่สร้างนโยบายสำคัญ ได้แก่การเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2549: 16) โดยพิจารณาถึงความเป็นจริงตามธรรมชาติของธรรมชาติ ที่อยู่ลึกลงไม่ขึ้นต่อประเทศชาติหรือวัฒนธรรมไหนทั้งสิ้น ไม่ว่าระบบวัฒนธรรมจะเป็นอย่างไร แต่มุ่งมั่นในหลักของตัวหลักการที่สอดคล้องกับความเป็นจริงตามธรรมชาติของธรรมชาติ เพื่อมาสร้างโครงสร้างการจัดการศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงความจริงของธรรมชาติตามธรรมชาติ แล้วจัดกระบวนการของการศึกษาให้ได้ผลตามธรรมชาติของความจริง ตามรูปแบบให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย

การศึกษากับการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนา

1. การศึกษาพระพุทธศาสนา

การศึกษาที่จะส่งผลให้เกิดความรู้ที่สามารถนำมาใช้พัฒนาคนให้มีความสามารถที่จะใช้ประกอบอาชีพและเอาตัวรอดได้ รวมทั้งช่วยขัดเกลาคนให้มีจิตสำนึกและคุณธรรม เป็นผู้เจริญทางปัญญาและจิตใจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542: 19) ซึ่งธรรมที่พระพุทธเจ้าสอนจะเป็นการชี้นำบอกความจริง ต่อด้วยการสอนข้อเรียกร้องจากความจริงนั้น โดยสร้างระบบการดำเนินชีวิตให้ดี พิจารณาว่าจะต้องปฏิบัติตนอย่างไร ระบบแห่งธรรมของพระพุทธศาสนา เมื่อพูดอย่างเคร่งครัดจึงไม่มีคำสั่งหรือคำห้าม ไม่มีการลงโทษหรือให้รางวัล แต่เมื่อมนุษย์ทำอะไรก็ได้รับผลเองตามกฎธรรมชาติของธรรมชาติ กฎแห่งกรรมต่างๆ ก็เป็นเรื่องของเหตุของผล นั้นหมายความว่า ทำเหตุอย่างไร ผลจึงเกิดขึ้นอย่างนั้น เป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีใครมาตัดสินลงโทษ จะเห็นได้ว่าหลักพระพุทธศาสนาที่เป็นเหตุผล มนุษย์จะต้องเรียนรู้เข้าใจจึงจะเอามาใช้หรือปฏิบัติได้ถูกต้อง ดังนั้นในสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอน มนุษย์จึงควรทบทวนศึกษา ทุกอย่างด้วยการพิจารณาแ่งคิด ยกตัวอย่างเช่น เรื่องศีล ในศีลที่เราับไม่มีคำว่าห้ามว่าสิ่ง มนุษย์จะเป็นผู้ตัดสินการกระทำของตนเอง รวมทั้งต้องศึกษากันให้ชัดเจนว่า ศีลที่แท้คืออะไร พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าเป็นความจริงว่าสัตว์ทุกคนทั้งคนทั้งสัตว์อื่น ล้วนรักสุขเกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรเบียดเบียนกันเมื่อเราเข้าใจเช่นนั้นว่าผลก็เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัย และ เมื่อมนุษย์ปฏิบัติไปตามนั้นก็เกิดเป็นศีล คือเป็นความประพฤติปกติของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้พระพุทธศาสนาผ่านการฝึกฝนพัฒนาขึ้นในตัวเองอันนี้เป็นเรื่องธรรมชาติของธรรมชาติ

2. พัฒนาการจัดระบบการศึกษาไทย

การศึกษาเป็นการจัดระบบเพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถซึ่งต้องเน้นด้านคุณธรรมและจริยธรรมโดยเฉพาะด้านความซื่อสัตย์เพื่อเป็นการสร้างคนดีไปสู่สังคมโดยปี พ.ศ.2547-2548 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ได้พัฒนาโรงเรียนต่างๆให้เป็นโรงเรียนตามแนววิถีพุทธและโรงเรียนคริสต์เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมในเด็กไทยตั้งแต่วัยเด็กให้มีคุณลักษณะที่ประเทศต้องการโดยมีลำดับความเป็นมา ดังนี้

Education 1.0 เป็นการจัดการศึกษาที่การสอนแบบครูเป็นผู้ให้นักเรียน

เป็นผู้รับเน้นการท่องจำตำราและทำแบบฝึกหัดตามตำรา ไม่มุ่งประเด็นกระบวนการเรียนรู้ตามความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน

Education2.0 เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและแตกต่างระหว่างบุคคล ปลุกฝังให้ผู้เรียนมีจิตวิญญาณแห่งเรียนรู้และ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จากแหล่งเรียนรู้ภายในและภายนอกโรงเรียน ครูคือผู้สนับสนุน และเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เรียน

Education3.0 เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่ และสิ่งประดิษฐ์ใหม่โดยการใช้กระบวนการทางปัญญา (กระบวนการคิด) กระบวนการทางสังคม (กระบวนการกลุ่ม) และให้ผู้เรียนปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการเรียน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ โดยครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน

Education4.0 เป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียน ที่เปลี่ยนไปการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องกระตุ้นการเรียนรู้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรมและการวิจัยด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มขีดความสามารถแข่งขันของประเทศ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเพื่อให้ก้าวไปสู่การศึกษาไทย 4.0 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดส่งเสริมสนับสนุนโครงการสำคัญ ได้แก่ ลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้ การยกระดับมาตรฐานภาษาอังกฤษ พัฒนาและส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษด้าน วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี พัฒนานักวิจัยหลากหลายสาขาการจัดการเรียนการสอน STEM การศึกษา ความร่วมมือ “สานพลังประชารัฐ” (อรศรี งามวิทย์าพงศ์, 2541: 23) ซึ่งมีความเป็นมาตามภาพ

3. การจัดการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ และทิศทางการศึกษา

แห่งชาติ พ.ศ. 2560-2574

ปัจจุบันองค์ความรู้ในศาสตร์ต่างๆ มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้ทางด้าน เทคโนโลยี ทำให้ความรู้ที่เป็นปัจจุบันเกิดขึ้นยากตามไปด้วย การเรียนรู้จึงไม่ใช่การถ่ายทอด ความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียน หรือ ที่เรียกว่าการเรียนการสอนในระบบ Education 1.0 อย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งการพัฒนา ระบบการเรียนการสอนด้วยการนำเทคโนโลยี มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียน การสอน หรือ ที่เรียกว่า Education 2.0 แต่ก็ยังไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ได้ดีเท่าที่ควร และได้มีการปรับการเรียนการสอนเข้าสู่ระบบ Education 3.0 ด้วยการส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากสื่อ การสอนทุกรูปแบบ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อดิจิทัล ผสมกับการทำงาน เป็นกลุ่มและ ปรับการเรียนให้มีรูปแบบ Interactive learning รวมทั้ง การนำสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) (Jane McKenzie and Christine van Winkelen, 1996: 54) เข้า มาเป็นเครื่องมือช่วยในการพัฒนาการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น ซึ่งคลาวด์เป็นต้นเหตุ ทำให้รูปแบบการศึกษากลับด้าน “Flipped model” สิ่งที่ครูต้องเข้าใจ Gen Z ใน เรื่อง life style ที่เปลี่ยนไป การเรียนที่เปลี่ยนไป การเข้าสังคมแบบใหม่ การเรียนรู้

ของคนรุ่นใหม่ในยุคดิจิทัล ความรู้ล่องลอยอยู่บนคลาวด์ ความรู้ที่เป็นเนื้อหา mong เห็นง่าย ซึ่งต้องใช้ทฤษฎีการเรียนรู้แบบ Behaviorism, Cognitivism, Constructivism, Connectivism โดยการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โมเดลการเรียนรู้ไปสู่การค้นหา ใช้ชุมชนความรู้ดิจิทัล ความรู้บนคลาวด์เป็นหัวใจการศึกษายุคใหม่ เมื่ออยากรู้อะไรก็สอยลงมา เมื่อครูถาม ผู้เรียนก็กดจากสมาร์ทโฟน แล้วเงยหน้าตอบ การเรียนการสอนในวันนี้ต้องเน้นทักษะมากกว่าเนื้อหา โดยที่ผู้สอนเป็นผู้บรรยายหรือสอนหนังสือ ซึ่งผู้เรียนเป็นผู้ตรวจสอบข้อมูลที่สอนได้ทันที โดยเข้าถึงกลุ่มข้อมูล จากความรู้ในคลาวด์ ได้ง่ายและเร็วมาก ถ้าผู้สอนมีเนื้อหาถูกต้องข้อมูลแม่นยำ

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนผ่านของความรู้เป็นไปอย่างรวดเร็วและไม่มีที่สิ้นสุด ผู้สอนจึงต้องพัฒนาตนเองเพื่อก้าวผ่านเข้าสู่โลกแห่งการเรียนรู้แบบใหม่ การปรับกระบวนการเรียนการสอนให้ สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงไป และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาเป็นเครื่องมือ กระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นความท้าทายสำหรับผู้สอนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสังคมแห่งการเรียนรู้แบบใหม่ ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีใช้เพียงแค่นี้ได้รับความรู้แต่ต้องเป็นผู้ที่สร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ จึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ผู้สอนจะต้องพัฒนาศักยภาพเพื่อก้าวผ่านจากการเรียนการสอนระบบ Education 3.0 เข้าสู่ระบบการเรียนการสอนแบบใหม่ หรือที่เรียกว่า Education 4.0

การศึกษาในอนาคตจะต้องปรับเปลี่ยน อนาคตชีวิตผู้คนจะยืนยาวขึ้น life expectancy สูงขึ้น ชีวิตจะอยู่กับเครื่องจักรที่ฉลาดมากขึ้น ผู้คนมี Visibility สูงขึ้น ข้อมูลทำให้มีการมองเห็นและรู้ได้มากขึ้น ดังนั้น ผู้สอนยุคการศึกษา 4.0 ซึ่งจะอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมสื่อใหม่ ต้องอยู่บนการรู้เท่าทันสื่อ การแสวงหาความรู้ทำได้เร็วมากขึ้น และเทคโนโลยีจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต วิธีการทำงาน และโครงสร้างองค์กรจะเปลี่ยนไปจากเดิม ตัวแปรระยะทาง เวลา สถานที่เปลี่ยนไป Global connect ทำให้ทุกคนเป็น Global citizen แรงกดดันที่ต้องเผชิญหน้ากับความท้าทายด้วยการเตรียมคนเพื่ออนาคต ต้องตอบโจทย์ การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว มีพลวัตที่ทำให้องค์กรเปลี่ยน การศึกษาต้องปรับตัวเองโดยเร็ว

ความท้าทายสู่กรอบความคิดใหม่ (New Paradigm) (Ikujiro Nona-

ka, 1991: 43) ต้องคำนึงถึง การศึกษาที่จัดขึ้นเฉพาะบุคคล (individual person) การนำจุดเด่น ความเก่งของแต่ละคนออกมา (Bring the Best in one's Talents) การเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงเร็ว (Information Climates) ความรู้จะไม่มีประโยชน์อะไรถ้าเอามาใช้ไม่เป็น (Knowledge is Useless without Application) การเข้ากันได้กับระบบเดิม (Least Partially Compatible with Old System) การมี ต้นทุนต่ำ (Cost Effective) การเชื่อมโยงกับการพัฒนาความเจริญของมนุษย์ การเปลี่ยนกรอบความคิดสำหรับ Generation Z ในการมีทักษะ (Skill) มีความสำคัญมากกว่าเนื้อหา (Content) กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญมากกว่าหลักสูตร ความรู้มีมากกว่าหลักสูตร ไม่ควรมีกรอบความคิด บูรณาการความรู้กับชีวิต และการใช้ประโยชน์ คิดได้เอง สร้างสรรค์ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ได้ มีความสำคัญมากกว่าการท่องจำ และเทคโนโลยีช่วยการเรียนรู้และพัฒนา มีความสำคัญกว่าการเรียนรู้ในห้อง ทิศทางทักษะต้องมากกว่า 3Rs คือ การอ่าน R การเขียนwRiteและการคิดเลข-aRithematicsยังต้องมองหาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี (Leadership) ทักษะความรู้ ความเข้าใจใช้ดิจิทัล (Digital Literacy) ทักษะการสื่อสาร (Communication) ทักษะการรู้จักตัวตนและอยู่ร่วมกับผู้อื่น (Emotional Intelligence) ทักษะการเป็นผู้ริเริ่มก่อการ (Entrepreneurship) ทักษะความเป็นนานาชาติ (Global citizen) ทักษะการแก้ปัญหา (Problem Solving) ทักษะการทำงานเป็นทีม (Teamwork)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการศึกษามุ่งเน้นให้คนไทยเป็นพลเมืองดี มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และสมรรถนะที่สอดคล้องกับทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ยุทธศาสตร์ชาติ 20ปี และยุทธศาสตร์ประเทศไทย 4.0 สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และคุณธรรม จริยธรรม รู้รักสามัคคี และร่วมมือผนึกกำลังมุ่งสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และประเทศไทยก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางและความเหลื่อมล้ำภายในประเทศลดลง

4. การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา

กระบวนการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์นั้นต้องพัฒนาสัมพันธ์เชื่อมโยงกับโลกภายนอก และด้านภายในชีวิตมนุษย์ที่ประกอบด้วยชั้น 5 ของบุคคลนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อายตนะ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 34) คือ เครื่องต่อเป็นที่สืบต่อแห่งจิตและเจตสิก คือ เป็นที่ที่จิตและเจตสิกทำหน้าที่กันง่วน เป็นที่แผ่ขยายจิตและเจตสิกให้กว้างขวางออกไป เป็นตัวการนำสังสารทุกข์อันยึดเยื้อให้ดำเนินสืบต่อไปอีก เป็นบ่อเกิด แหล่งที่ชุมชน เป็นต้น หรือทวาร 6 อายตนะภายใน (ที.ปา. (ไทย) 11/323/315 - 316) ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับรับรู้และสนองตอบต่อสิ่งเร้าภายนอกเข้าสู่ภายในคือ อายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายภายในอยู่ ภายนอกอยู่ ทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่ พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิด ธรรมเป็นเหตุดับ เป็นเหตุเกิด เป็นเหตุดับในธรรมทั้งหลายอยู่ คือ อายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6 คือ รู้ชัดตา รู้ชัดรูป รู้ชัดหู ... รู้ชัดใจ รู้ชัดธรรมารมณ์ สังโยชน์ใดอาศัยตาและรูปทั้งสอง ... และสังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปอีกมิได้ด้วยเหตุใดก็รู้ชัดเหตุ นั้น” (ที.ปา. (ไทย) 11/323/316) หลักชั้น 5 และหลักอายตนะ 6 ซึ่งรวมภายในภายนอกเรียกว่า อายตนะ 12

หลักไตรสิกขา

การพัฒนาตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เริ่มที่หลักการของการศึกษาเพราะการภาวนาหรือการพัฒนานั้น แท้ที่จริงก็คือสิ่งเดียวกันกับการศึกษาหรือสิกขาส่งที่ต้องศึกษา หรือสิ่งที่ต้องพัฒนา แยก ออกไปเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ โดยสอดคล้องกับองค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มี 3 ด้าน คือพฤติกรรม จิตใจและปัญญาเรียกว่า ไตรสิกขาซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

- 1) ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรมหมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดีสิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์มี 2 ประเภทคือ สิ่งแวดล้อมทางสังคมได้แก่เพื่อนมนุษย์
- 2) สมาธิ หมายถึง การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรมเนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจ

หรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดียิ่งด้วยแม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจยิ่งกว่านั้นปัญญาจะเจริญงอกงามได้ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหาเอาใจใส่มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ท้อถอยยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยากหรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่มั่นคงไม่ฟุ้งซ่านไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวายคือ ต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้วจึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล

3) ปัญญาหมายถึงการพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมดคนเราจะมีพฤติกรรมอะไรอย่างไรและแคไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญานำหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาดิตตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอะไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายขั้นหลายระดับเช่น

ก. เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จความรู้ความเข้าใจในข้อมูลรวมทั้งศิลปะวิทยาการต่างๆเข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจน การเรียนรู้ถูกต้องตามเป็นจริงโยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจนหรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ยังเห็นใหม่ๆได้

ข. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย

ค. ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงามความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติของธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539: 67)

เป็นวิธีการพัฒนาคนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งมี 2 วิธีการ ที่จะก่อให้เกิดการสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ของแต่ละองค์กร เพื่อที่จะร่วมกันผลักดันให้เกิดการพัฒนาองค์กร และพัฒนาบุคคลแต่ละคนในด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งจะเป็นการผลักดันให้เกิดคุณสมบัติหรือลักษณะของคนดี คนเก่ง คนมีความสุข ดังนี้

1) วิธีการไตรสิกขา เป็นบทเรียน 3 เรื่องที่ทุนมนุษย์ต้องเรียนรู้และฝึกฝน

ให้เกิดความชำนาญ อันได้แก่

(1) ศิลสิกขา เป็นการเรียนรู้และฝึกทักษะ เรื่องระเบียบวินัยของสังคม ทำให้กายและพฤติกรรมเกิดการพัฒนา

(2) สมาธิสิกขา เป็นการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะทางด้านจิตใจ ทำให้จิตใจพัฒนา คิดดี มีเมตตา

(3) ปัญญาสิกขา การพัฒนาปัญญาความสามารถอันจะทำให้เกิดปัญญา 3 ฐาน ได้แก่ ฐานกาย ฐานใจ และฐานความคิด

2) วิธีการภาวนา เป็นวิธีการพัฒนาทุณมนุษยขั้นสูงและละเอียดอ่อน หนักไปทางปฏิบัติ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้น คือ

(1) ขั้นปริยัติ คือ ขั้นการศึกษาตัวธรรมะ แต่ละบทให้รู้แจ้งตลอด

(2) ขั้นปฏิบัติ คือ ขั้นการนำธรรมะหมวดที่ต้องการไปลงมือปฏิบัติให้ถูกต้องครบถ้วนต่อเนื่อง ยาวนานเพื่อให้เกิดมรรคผล

(3) ขั้นปฏิเวธคือ ขั้นผลของการปฏิบัติตามธรรมข้อนั้นๆ ที่สูงสุดคือ นิพพาน โดยมีวิธีการพัฒนาคนแบบภาวนา จะมี 2 ประเภทตามความมุ่งหมายคือ

ก. สมถภาวนา มุ่งให้เกิดความสงบ จิตได้รับการพักผ่อน ร่างกายแข็งแรง ก่อให้เกิดการหลุดพ้นจากกิเลส

ข. วิปัสสนาภาวนา การภาวนามุ่งให้เกิดปัญญา มองโลกตามความเป็นจริง ตามธรรมชาติ

โดยเมื่อคนผ่านไตรสิกขา รวมทั้งมีการฝึกแบบภาวนา คนจะกลายเป็นมนุษย์ เป็นสมาชิกของสังคมมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบุคลากรที่มีศีลย่อมมีสมาธิจดจ่ออยู่กับการทำงานเต็มที่ เต็มใจทุ่มเทให้กับการทำงาน โดยเฉพาะงานสร้างสรรค์ งานคิด งานบริการ งานบริหาร คนดีมีศีล เป็นพื้นฐานมีสมาธิเป็นเบื้องกลาง และมีปัญญาอยู่เบื้องปลาย ซึ่งศีลจะเป็นสิ่งที่นำความสุข ความสงบมาแก่สังคม

สรุป

การพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นการพัฒนาผ่านความสอดคล้องกับความจริงของชีวิตที่เป็นไปตามธรรมดา ผ่านการศึกษาอันเป็นระบบ การพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม แล้วก็ด้านจิตใจเจตจำนง และด้านปัญญา

ความรู้เข้าใจดำเนินประสานไปด้วยกันและส่งผลต่อกัน โดยเจตจำนงของจิตใจแสดงตัวออกมาสู่พฤติกรรมและการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ด้วยการใช้ปัญญาที่รู้เข้าใจก็มาพัฒนาพฤติกรรมให้ทำได้ผลดียิ่งขึ้น และทำให้จิตใจมีขอบเขตขยายออกไปแล้วมีสภาพที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นการพัฒนาในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปรับสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ เช่น ความเข้มแข็ง หนักแน่น เพียรพยายามสติ สมาธิ ก่อให้เกิดความร่าเริงเบิกบานผ่องใส สามารถมีความรู้ความเข้าใจ การรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มีนัยเป็น และสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบสาวหาเหตุปัจจัยอะไรต่างๆ อย่างเป็นระบบ

บรรณานุกรม

- ทิตินา แชมมณี. (2551). **ศาสตร์การสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2542). **พุทธวิธีการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โอเอ็นจิการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). **การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น**. พิมพ์ครั้งแรก. ชมรมรวมใจเพื่อธรรมฯ ม.ก.
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2533). **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สาขาวิชาศึกษาศาสตร์. (2532). **วิทยาการการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2526). **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธ ศาสตร์ ภาคที่ 8 การพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กราฟิคอาร์ต.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2549). **มาตรฐานตัวบ่งชี้และเกณฑ์การพิจารณาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รอบที่ 2 (พ.ศ.2549-2553)**.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา.

อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2541). **คุยกันเรื่องความคิดกับศาสตราจารย์นพ.ประเวศ วะสี**. กรุงเทพมหานคร. มูลนิธิโกลด์ คิมทอง.

Ikujiro Nonaka. (1991). **The Knowledge Creating Company**. Harvard Business Review. 91608. November 1991.

Jane McKenzie and Christine van Winkelen. (1996). **Understanding the Knowledgeable Organization: Nurturing Knowledge Organization**. London: Thomson.

M.Marquardt. (2002). **Building the Learning Organization**. New York :MxFeW – Hill.

Nonaka. R. Toyama and N. Konno. SECI. Ba and Leadership: a Unified Model of Dynamic Knowledge Creation. in **Managing Knowledge An Essential Reader**. edited by Stephen Little:aul Quintas and Tim Ray. London: SAGE Publications Ltd.